

ER EVIDENS ALTID "GANSKE VIST?"

Artiklen er skrevet som en dialog-baseret boganmeldelse af bogen "at se og at indse - om forskellige former for evidens" af Kari Martinsen og Katie Eriksson

Kari Martinsen og Katie Eriksson er de to store sygeplejeteoretikere i Norden. De har begge bidraget med uvurderlig tænkning og virke på sygepleje- og omsorgsområdet. Begge med mange udgivelser og foredrag og ikke mindst på betydningsfulde poster i sygeplejeforskningen. Begge har de rødderne dybt nede i praksis, og dybt nede i de store spørgsmål, som er på spil i den praksis.

De har skrevet en bog – sammen, en usædvanlig bog, som nu er udkommet på dansk. De har i bogen skrevet deres samtale ned på en måde som inddrager læseren i en dialog, en samtale mellem dem, som jeg føler mig draget - eller inviteret ind i. Store tænkere har altid forholdt sig til deres samtidige tænkere, ofte i offentlig uenighed og modspil. Tænk på Grundtvig og Kierkegaard eller Løgstrup som gode eksempler. Unge var de om mange ting, og utallige bøger er sidenhen skrevet om hvor unge de var, og hvor de var enige.

FILOSOFISKE SAMTALER I BOKFORM

Så vidt jeg ved, har ingen før sat sig sammen og bevidst valgt at mødes i et åbent filosofisk rum. Det har Kari Martinsen og Katie Eriksson gjort gennem 20 år, sideløbende med deres egen udvikling. I en tidligere bog, igennem adskillige offentlige dialogmøder rundt om i de Nordiske lande, og nu igen i denne bog fører de dialogen. De har ikke kun ført samtaler, de har delagtiggjort os i deres ægte og nærværende samtaler. Ordene og sproget i samtalen, som de begge er så optagede af, hver på deres måde, har de delt med os. En plus én giver tre

Der er tre store hovedafsnit bogen. I det første fører Kari Martinsen og Katie Eriksson samtale med hinanden. Samtalen handler om hvad samtale er, og hvad det har betydet for dem gennem så mange år at føre denne samtale, som også kom til udtryk i deres første bog sammen i 1996: "Fænomenologi og omsorg".

I de andre to afsnit skriver Kari Martinsen og Katie Eriksson hver for sig, hvor de uddyber deres egne tanker om evidens, med henvisning til deres forskellige referencer. Alligevel kan man mærke, at de også i de selvstændige afsnit, tænker den anden med så afsnittene er skrevet med dialogen i mente.

De er forskellige. Hvad der kan komme ud af forskellighed i et åbent indbydende møde, kan jeg næsten kun udtrykke med Katie Erikssons sætning fra andre sammenhænge, at "én plus én giver tre", en ekstra dimension, som på det plan, de mødes, er helt unik. Der er flere planer i deres dialog og jeg tænkte på 3D briller, da jeg læste bogen. Men briller kan ikke gøre det, når det handler om dimensionerne i denne bog: Hvad ser vi når vi ser, læser eller møder et menneske, eller

hvordan ser vi. Hvilket syn eller værdier ser vi med. Hvilke dimensioner ser vi og hvilke ord bruger vi til at beskrive de dimensioner vi ser - eller ikke ser, når det drejer sig om virkeligheden og viden om den? Hvor tykt er det slør, som skiller mig fra det grundlæggende, der er på spil i livet. Samtaler kan gå i stå, enten er uenigheden for stor, eller der ikke er noget at samtale om. At der nu foreligger endnu en bog af de to nordiske teoretikere var overraskende for mig.

Men det viser deres vedholdenhed og lidenskab for det de beskæftiger sig med. Jeg tror ikke de er blevet mere enige, og alt tyder på at der bliver mere at tale om. De har hver for sig meget at se til og er ikke helt unge længere, alligevel insisterer de på at holde fast i deres indbyrdes samtale, til uvurderlig værdi for alle os i omsorg og i plejen, og for patienten. De fører den krævende samtale, til eksempel for alle de samtaler der skal føres i dette felt, fra forskning til det der, måske forkert, bliver kaldt, den svære samtale: Samtalen med den alvorligt syge og døende. Det handler om evidens, ordene og den "virkelige virkelighed".

ORDFORMINGSARBEID

Deres samtale handler ikke kun om samtalen. De er kommet ind til de vigtige kerneområder i deres lange dialog. Det handler om hvad vi samtaler om og hvordan, om sproget og ordene. De taler om det de kalder ordformingsarbejde. Fordi de ord vi bruger siger noget om, hvordan vi ser på virkeligheden, og hvad der er til at stole på. Det handler om evidens. Det er ofte strid om hvad der er sandt, som har sendt verden i krig. Her sidder to personligheder med meget forskellige tilgange og referencer og søger ind til den kerne af sandhed i tilværelsen og dermed i sygeplejen, som vi

ikke må give kål på eller fornægte, jeg fristes til at skrive, at de giver deres hjerteblood for det.

Det er ikke en nem opgave, fordi sproget har så stor magt over os. Især det forenkede, reducerende, postulerende magtfulde sprog. Så bogen har også en appel til os om modstand, ansvar og tilbageero-bring. Man kan næsten sige, at det er livet som står på spil. Det er den moderne medicinske evidensbaserede praksis, som bliver taget under kniven. Den bliver ikke udelukket, men dens territorium søges afgrænset, eller endnu mere søger de at vise os en vej til at se og udtrykke det, der ligger udenfor den evidensbaserede praksis' territorium, på en måde, som er evident og til at stole på. Og der er veje, som er til at stole på. De har begge den humanvidenskabelige og filosofiske tradition, som deres ståsted, men de bevæger sig længere ud eller dybere ned i det Kari M kalder det bærende eller det ontologiske ved tilværelsen og som Katie E benævner den virkelige virkelighed. De taler om et helhedsorienteret evidensbegreb, som kan rumme de store ord som kærlighed, det skønne, det gode og det sande. Begreber som jo var til før den videnskab, vi kender i dag. De spørger, om det der forekommer at være sandt i menneskers og patienters verden, også er det som er sandt i den medicinske forståelse om evidens. Derfor mener de, at vi må være med til med vores sprog og ord at synliggøre, eller klæde i ord, den verden som ligger udenfor den naturvidenskabelige rækkevidde, og dermed gøre den gyldig, evident eller til at stole på.

De taler om ordformning. Jeg kom til at tænke på ordet mager. Som det indgår i ordet - skomager. En gammel skomager lavede sko, som var tilpasset den enkeltes fødder. Nye sko kan være lidt stive at gå i, lige når de tages i brug, men fødderne "går dem til". Det er ikke nemt at overtage sko, der er gået til af andre. Sådan mener de, at vi ikke kan

overtage de ord som er "gået til" i videnskabelig tradition, men som ikke passer på sygeplejen, uden at det bliver skoene, som kommer til at forme fødderne.

Jeg fandt ordet mager i vores salmebog. I salmen "Lov den Herre" står der i vers tre: *Lov dog den Herre, som alting så vel for dig mager, Ham, som dig sundhed forlener og venlig ledsager! Tænk, af hver nød Denne din Herre så sød dig ved sin almagt uddrager!*

Alting så vel for dig mager, sundhed forlener og venligt ledsager, er alle udsagn som kunne tillægges sygepleje

EVIDENS – DET SANDE, DET SKØNNE, DET GODE OG DET EVIGE

I Katie Erikssons afsnit er det tydeligt, at hun har arbejdet med begrebet evidens i sygeplejevidenskab i mange år. En videnskab som søger en grundlæggende forståelse af mennesket mht. helbred, smerte, liv og død. Hun anerkender, at der er to retninger: den naturvidenskabelige, som handler om beviset og den humanvidenskabelige, som handler om vidnesbyrdet om det sande, det gode, det skønne og det evige. Hun mener at de to områder sammen kan tjene mennesket.

Katie E arbejder humanvidenskabeligt, med en sygeplejevidenskabelig evidensopfattelse, hvis kerne er ontologisk evidens. Det betyder at det handler om at beskrive den plejende virkelighed bag den empiriske verden. Dette evidensbegreb er fremkommet ved en etymologisk og semantisk analyse af ordet evidens. En omfattende analyse, som blev foretaget i årene 1997 - 2004 i et samarbejde mellem Enheten för vårdvetenskap på Åbo Akademi i Vasa og Helsingfors centralsygehus. Dette evidensforskningsprojekt er kendt under navnet "Den trojanske hest". Analysens hensigt var at

finde tilbage til ordets oprindelse og sande betydning. Analysen af ordet evidens nåede frem til fire hovedbetydninger af ordet. De fire betydninger er, at se, indse, vide og at "vidimere" og revidere. I afsnittet her i bogen gennemgår Katie E systematisk betydningen af disse begreber og deres betydning for den forskningspraksis, som hun står for og som er aktuell i Finland under hendes ledelse. Der arbejdes hermeneutisk i en humanistisk tradition. Det er den virkelige virkelighed, bag det umiddelbare synlige, som vi skal have fat i.

Vores opgave bliver at synliggøre sygeplejens grundlæggende orden og etos og derefter vidimere d.v.s. give udtryk for, aflægge vidnesbyrd eller bevis for, at det er sandt. Andre har arbejdet med ordet evidens og nået frem til ord som indlysende, ubestrideligt, ægte og naturligt. Det er grundforskning at finde ind til sygeplejens kerne. Vores opgave bliver at synliggøre sygeplejens grundlæggende etos og orden og give udtryk for det vi ser (vidimere), aflægge vidnesbyrd eller bevis for det der er sandt. Hvad vi forstår ved omsorgens virkelighed er knyttet til, hvad vi forstår ved evidens, og dermed til vores syn på sandheden? Vi må finde de bærende grundlæggende strukturer, som har præget omsorgen gennem tiderne. At synliggøre sygepleje substansen sker gennem iklædning af ord både i sprog, begreber, metaforer og symboler. Her kommer vi tilbage til det Kari M og Katie E kalder ordformning og jeg kalder ordmageri.

Katie E henviser til adskillige filosoffer og tænkere i sit arbejde i bogen. Det vil for mig blive for omfattende, at medtage de referencer, men må dog nævne Gadamar, som hun er meget inspireret af. Ifølge Katie E. skal evidens finde sygeplejens etos og føre dette kulturelle gods videre fra generation til generation, så det forbliver intakt på trods af kultur og sprog.

Forskellen på den gængse opfattelse af evidens og den Katie E arbejder med, er måske at måle noget, modsat det at indse noget sandt om patientens virkelighed. Eller forskel på ydre forhold som struktur, service og opgaver, modsat det indre, sagen selv, som er større end det objektive syn, men handler om at begribe sagens sande struktur og væsen.

Alting så vel for dig mager, Katie E inddrager etik og dannelse i sit evidensbegreb. Enhver bedømmelse af evidens indebærer en etisk bedømmelse. Respekten for menneskets absolutte værdi, kommer forud for trangen til at vide. Videnskab, ansvar, det etiske og det æstetiske hænger sammen. Evidens er ikke værdifri.

Som tidligere nævnt så er revision den fjerde betydning af de betydninger af evidens, som Katie E forskning kom frem til. Her kommer vi frem til der, hvor evidensoplevelsen bliver et vidnesbyrd, en sproglig udlægning som udmunder i en praksis. Her er det altafgørende med gode ledere og undervisere, som tager ansvar for at give plads til, at sygeplejens grundværdier udledes.

Der er mange store og svære ord i Katie Erikssons fremstilling. Nogen vil sige; hvad skal vi med alle de fremmedord? Men det er med ord hun arbejder. Ordet "Frankrig" ville lyde mærkeligt og fremmed, hvis vi ikke havde en bevidsthed om, et konkret land som danner uendelig mange billeder og erfaringer om en virkelig virkelighed. Kulturoverdragelse har med ord at gøre. Uden litteraturens store ord i sagaer, poesi og sagn var vi fattige. Ord som Kærlighed, tilgivelse, forsoning, smerte lidelse og død kan udelukkes af sproget og af evidensbegrebet, men så bliver evidens ikke evident. Det betaler sig at arbejde med ord i Katie Erikssons univers, det åbner tanke og sind, og ordene

holder op med at være fremmede, når vi kender den grundlæggende betydning og etos.

Evidens- begrænsende eller oplysende Kari M gør det klart fra begyndelsen i hendes afsnit om evidens, at evidensbaseret medicin ikke er ensbetydende med evidens. Hun efterlyser en diskussion om hvilke former for viden, der er til at stole på i de forskellige situationer. Hun stiller skarpt på den vidensbaserede medicin (EBM) og den evidensbaserede praksis (EBP) og stiller de spørgsmål, som hun finder ikke er besvarede, specielt hvad den form for evidens ikke dur til. Hun anklager evidens begrebet i ESP og EBM, som fra starten kun var tænkt som en del af den medicinske virksomhed, for at være blevet totalitært.

Katie Eriksson

Hun forklarer først sin kritik ud fra det, hun kalder evidensialisme og modernitetskritik. Derefter gør hun rede for det modspil, som finder støtte hos i K. E Løgstrups sansefilosofi. Ligesom Katie E mener hun, at der er en anden vej for sygeplejen end sanseløst at underlægge sig et snærende evidensbegreb. Lægerne var også kritiske i begyndelsen og bekymrede for betydningen på det individuelle menneskelige niveau. Men langsomt listede begrebet vidensbaseret praksis sig alligevel til kun at dække over de statistiske, randomiserede konstruerede forsøg, hvis resultater mødekommer krav om effektivitet, dokumentation og

kvalitetssikring. Samtidig peger hun på en alliance mellem det samfundspolitiske og professionerne om en økonomisk styringslogik.

I tråd med Katie E påpeger Kari M at denne vidensproduktion passer dårlig sammen med en hermeneutisk tilgang hvor forståelse, tolkning og anvendelse udgør en enhed. Det faglige skøn får trange kår. Faren ligger også i at den evidensbaserede praksis bliver målet for god praksis. Altså et ideal i sig selv. Problemet er tanken om at videnskaben skal konstruere en gældende praksis og gøre den absolut, at den praksis bliver normativ. Praktisk fornuft kan ikke reduceres til anvendt forskning, og forskning er ikke at fremstille teknologier til klinisk praksis, skriver Kari M med henvisning til Paul Ricoeur.

Heldigvis ligger der indbygget en naturlig modstand mod den evidensbaserede praksis. Mennesker lader sig ikke instrumentalisere. Det overdrev dette har ført til, og som Kari M kalder evidensialisme, er ikke gyldigt, det har bevæget sig ud over sit gyldighedsområde. Det at bevæge sig ud over sine grænser har med skamløshed at gøre ifølge Løgstrup. Der er ting ved tilværelsen, som vi ikke umiddelbart kan bemægtige os. Noget som unddrager sig vores magt. Skammen sætter os i et etisk beredskab, som forhindrer os i at krænke og ødelægge livet. Den moderne rationalitet udelukker metafysikken, de bærende fænomener, det livsopretholdende, som vi ikke har skabt eller kan bemægtige os. Hvis vi gør det, kommer vi på kant med naturen eller af fortryller verden, som Weber udtrykker det. Fagmennesker uden ånd affortryller verden, siger han. Skam og agtelse for livet hænger sammen og er en ontologisk livsnødvendighed. Der er grænser, som ikke må overskrides. Men noget tyder på en skamløshed, som præger den moderne videnskab.

Det er med baggrund i Michel Foucault at Kari M tager fat i en naturlig friheds praksis eller modreaktion mod det, som vil tage magten over os. Magt har brug for modstand. Hun påpeger, at det er svært et skille sygeplejens historie fra lægevidenskabens historie. Hun uddyber magtforholdet mellem lægen og sygeplejersken gennem tiden, at sygeplejersken traditionelt har fungeret på lægens præmisser. Det er nu, sygeplejersken skal søge efter andre vidensformer, for at vise at der er kundskabsformer som eksisterer i deres egen ret. Ved at modsætte sig affortryllelsen, i bevidstheden om ansvaret for patienten, det sårbare, kan sygeplejersken blive spydspids i etableringen af en modkultur.

Kari Martinsen

Kari M beskæftiger sig også med den ontologiske evidens. Men hvor Katie E gør det ud fra en semantisk tilgang, så arbejder Kari M fænomenologisk. Det er ud fra Løgstrup, at sansningen og indtrykket står i højsæde. Det er på den baggrund, at hun ønsker at formidle det helt centrale for hende i sygeplejen. Det er indtrykket, det stemte indtryk, tydingen og udtrykket. Det er den ontologiske evidens, som de begge er så optaget af. Det er i respekt for patienten og dennes virkelighed, at de hver på deres måde vil, at vi skal kunne rumme eller møde den virkelighed, hele tilværelsens mangfoldighed. En virkelighed som ikke kan rummes i EBM eller EBP,

ikke uden at krænke livet. Man kan ikke give med den ene hånd og tage med den anden. Kari M skriver om dét i tilværelsen, som ikke gør objektiv nytte og om det sårbare, som er betydningsbærende.

Kari M udfordrer os til at skabe lysåbninger, hvor sansningen kan komme til, som kan lyse op for de bærende fænomener. Det handler om kunst, etik og spørgsmålet om hvordan vi formulerer os sprogligt. Deri ligger en rihedspraksis.

Det kan være svært at få hold på Kari M's tænkning, men bare fordi noget er svært, skal vi så putte det i kasser og sætte det op på hylden? Det er ikke sværere end det er at forstå livet, patienten, hinanden og må derfor ikke opgives, og erstattes med et teknisk evidens begreb, som letter vores gang på jorden, men reducerer os selv, sygeplejen og tilværelsen i al almindelighed.

Vi må tage tilværelsens byrdefulde karakter på os, skriver Kari M.

Vi skal arbejde med at spørge, undre og beundre, være lyttende, berørt og åben til stede, i stedet for at klassificere. Vi skal arbejde med beskrivelser og fortællinger, udtryksformer som eksisterer i deres egen ret. For det tredje skal vi arbejde med, hvordan vi giver ordene form og arbejde med et poetisk bevægende sprog, som har vidde i sig. Det er risikofyldt skriver Kari M, men livsnødvendigt. Det fører os ud i livet med vore medmennesker, ud for at leve og modtage, og for at give videre - alt det vi ikke har kontrol over, men som bærer tilværelsen. Det er metafysikken, der er det livsopretholdende træk ved fænomenerne, som ikke kan føres tilbage til os selv eller fjernes fra livet.

Det gode, det skønne, det sande og det evige i sygeplejens væsen.

BOK VEL VERD Å LESE!

Denne bog af Kari Martinsen og Katie Eriksson giver så meget. Sygeplejersker som beskæftiger sig med eller møder evidens, uanset på hvilket plan, må reflektere over hvilket vidensgrundlag, hvilke sammenhænge den aktuelle evidens er udvundet i, hvilken slags tænkning, der har båret den og hvilken situation, den udvundne viden fungerer i.

Jeg har med begejstring læst mange af Katie E's og Kari M's bøger, men ingen bog har som denne inspireret mig. Den er så dynamisk, og der ligger så store anstrengelser bag. Mange års intens forskning, tænkning og arbejde i sygeplejefeltet i en vedholdende kærlighed til sygeplejen. Et vellykket forsøg på, at finde ind til det gode, det skønne, det sande og det evige i sygeplejens væsen. En sygeplejeevidens som er evident - til at stole på.

Jeg har læst bogen flere gange og ved, at jeg hver gang, jeg fremover læser den, vil se nye dimensioner, og min indre dialog med Kari Martinsen og Katie Eriksson vil styrkes, fordi den beforder tænkning. Jeg kan kun udtrykke min dybeste taknemmelighed til de to forfattere.

"Det er ganske vist", siger hønen i H. C. Andersens eventyr, om en fjer der blev til fem høns. "Jeg har så godt som selv set det," siger en anden høne. Det var ikke ganske vist! Evidens som bygger på noget, vi ikke selv har set eller, så godt som har set, er ikke godt nok i sygeplejen. Det er ikke ganske vist. Det er ikke evident.

Noomi Mortensen skrev denne artikkelen til Dansk Kristelig Sygeplejeforenings Landsmøde 2014 med udgangspunkt i bogen Kari Martinsen & Katien Eriksson (2013) At se og at indse. Munksgaard.